

طراحی شهر خرد مبانی و چارچوب‌ها

تألیف

دکتر علی مدنی پور
(استاد دانشگاه نیوکاسل انگلستان)

ترجمه

دکتر بهادر زمانی

(استادیار دانشگاه هنر اسلامی تبریز)

انتشارات دانشگاه تهران

شماره ۳۲۱۶

شماره مسلسل ۶۸۸۳

مدنی پور علی، ۱۳۳۳ - طراحی شهر خرد: مبانی و چارچوب‌ها/ تألیف علی مدنی پور؛ ترجمه بهادر زمانی. - تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۰. ۴۲۰ ص. - مصور. (انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره ۳۲۱۶).	
ISBN 978-964-03-6208-2	
فهرستویسی براساس اطلاعات فیا. عنوان اصلی: Designing the City of Reason: Foundation and Frameworks, 2007.	
واژه‌نامه. شهرسازی - فلسفه عقل گرایی، زمانی، بهادر، ۱۳۵۵ - مترجم، دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات.	
۱۳۹۰	۷۱۱/۴
۲۴۷۲۹۰۸	NA ۹۰۵۰ / م ۴ ط ۴ شماره کتابشناسی ملی

عنوان: طراحی شهر خرد، مبانی و چارچوب‌ها

تألیف: دکتر علی مدنی پور

ترجمه: دکتر بهادر زمانی

ویراستار: علیرضا استواری

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۳۹۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۰۳-۶۲۰۸-۲

ISBN 978-964-03-6208-2

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مترجم است»

«کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است»

بها: ۱۰۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - سایت: www.press.ut.ac.ir

بخش و فروش: تلفکس ۸۸۰۱۲۰۷۸

فهرست مطالب

مقدمه مترجم	خ
مقدمه مؤلف بر ترجمه فارسی	س
فصل اول: مقدمه	۱

بخش اول: مبانی

فصل دوم: شهر معابد	۹
فصل سوم: شهر ساعت‌های مکانیکی	۴۳
فصل چهارم: شهر ماشین‌ها	۸۱
فصل پنجم: شهرنگارها و نواها	۱۰۹
فصل ششم: شهر مردم	۱۴۷

بخش دوم: چارچوب‌ها

فصل هفتم: سنجش زمان	۱۸۳
فصل هشتم: اندازه‌گیری فضا	۲۲۴
فصل نهم: ارزشگذاری	۲۵۷
فصل دهم: ارائه گزارش	۲۸۳
فصل یازدهم: ارتباط دادن اعمال	۳۱۵
فصل دوازدهم: شهر خیرد	۳۴۹
یادداشت‌ها، منابع و مآخذ	۳۷۵
کتاب‌شناسی	۴۰۳
واژه‌نامه	۴۱۳

مقدمه مترجم

"اگر بتوانیم ژرفای مسئله را بشناسیم پاسخ از درون آن بر می‌خیزد..." (کرشنامورتنی)

مروری بر ادبیات شهرنشینی و شهرگرایی مبین این واقعیت است که تاکنون تعریف واحدی از شهر نزد صاحب‌نظران مقبولیت عام نیافته است. شاید بتوان تعریف لوئیس ورت در کتاب "شهرنشینی به مثابه روشی برای زندگی" را یکی از پرجام‌ترین تعاریف به‌دست داده شده از شهر عنوان کرد. از نظر ورت، شهر سکونتگاهی نسبتاً دائمی، متراکم و بزرگ برای افرادی که به لحاظ اجتماعی متفاوتند تعریف شده است (ورت، ۱۹۸۳). منتقدان بسیاری معیارهای اشاره‌شده در این تعریف نظیر نسبیت، تراکم، اندازه و تفاوت را مورد نقد قرار داده و بر لزوم لحاظ معیارهای دیگری که اگر مهم‌تر از معیارهای مذکور نباشند، کم‌اهمیت‌تر هم نیستند تأکید کرده‌اند. در انتقاد جان گولیک (۱۹۸۹: ۲) از چنین تعاریفی ضمن تأکید بر ضرورت فهم کثرت‌گرایانه از شهر "تمامی کلی‌گویی‌ها در مورد شهر به‌طرز اجتناب‌ناپذیری ناقص و لذا مبهم [...] و ساده‌تر از آنکه بتوانند درکی از موضوع فراهم آورند" قلمداد شده‌اند. به‌منظر می‌رسد دشواری تعریف شهر از این حقیقت ناشی می‌شود که زندگی شهری در نوعی پیچیدگی سازمان‌یافته از عوامل و روابط (جیکوبز، ۱۹۶۱)، ابعاد هم‌پوشان متنوع و متکثری را دربر گرفته (الکساندر، ۱۹۷۲)، در حالی که تعاریف، ناظر بر کلیات بسیار ساده‌ای از آن بوده‌اند.

اگر تعریف پدیده‌ای تا این حد پیچیده باشد، طراحی و تدبیر آن به مراتب پیچیده‌تر خواهد بود. از این رو یکی از تهدیدهای پیش روی شهرسازان در مواجهه با مسائل پیچیده شهری، تصمیم‌گیری شتابزده و سطحی و تجویز راه حل بدون قرائت و تبیین دقیق و عمیق و تحلیل واقع‌بینانه، همه‌جانبه و یکپارچه مسائل و بی‌ترجهی به مبانی‌ای است که این تبیین و تحلیل باید بر آنها استوار باشد. در اهمیت موضوع همین بس که مهمترین دلیل شکست شهرسازی بدون، عدم تعریف و تبیین صحیح مسائل شهر اعلام شده است (جیکوبز، ۱۹۶۱). از این رو، نخستین گام در پردازش هر مسئله، اعم از شهری و غیرشهری، تبیین و تحلیل صحیح، عمیق و جامع الابعاد آن مسئله و التزام به مبنا یا مبانی محکم و موجه مواجهه با مسئله و ایجاب و اقتضای عملی آنهاست. پیشوای بشر در این مسیر، عقل بشری است. به‌رغم کاربرد بسیار متداول واژه عقل [خیرد^۱] و مشتقات آن نظیر تعقل و عقلانیت در گفتمان‌های علمی، به‌منظر می‌رسد اجماع و اتفاق‌نظر مشمولی در خصوص تعریفی جامع و مانع از این واژه به دست نیامده (فوکو، ۱۹۹۳)، تا آنجا که این شائبه به ذهن متبادر می‌شود که به دست دادن چنین تعریف واحدی، نه مقدور است و نه مطلوب! با وجود این، در کتاب "طراحی شهر خیرد" قابلیت

۱- در ترجمه حاضر در اغلب موارد واژه فارسی خیرد به‌جای واژه عربی عقل، معادل reason در انگلیسی به‌کار رفته است.

بشری برای تبیین عقیده [باور و پندار] و عمل [افعل و کردار] مرتبط با آن عقل تعریف می‌شود. بر اساس این تعریف، اندیشه و عمل مرتبط، اغلب انعکاس‌های اصلی عقلانیت هستند، اما این ارتباطات به جای اینکه ساده و ثابت باشند، پیچیده و چندلایه‌اند. این کتاب به بازشناسی این قابلیت [عقل] و شیوه بروز و ظهور آن در شهر و لزوم آگاهی از محدودیت‌های پیش روی بشر در به‌کارگیری آن به‌ویژه در حوزه برنامه‌ریزی و طراحی شهری به‌عنوان یکی از افعال و اعمال اجتناب‌ناپذیر بشری می‌پردازد. کتاب در دو بخش تنظیم شده است: (۱) اصول و مبانی اعتقاد و عمل و (۲) چارچوب‌های توسعه و طراحی شهری.

در بخش اول کتاب، مؤلف، نگرش بشر به شهر، متأثر از جهان‌بینی مبتنی بر مبانی عقیده و عمل او در طول تاریخ را از مبانی ماوراءالطبیعی آغازین به مبانی انسان-بنیاد عقلانی، تکنولوژیکی، طبیعی و در نهایت به مبانی اجتماعی، در تغییر و تحویل دیده و با بررسی این تحولات قبل، در اثنا و بعد از مدرنیسم به این مسئله که چگونه انکا بر علم و فناوری جایگزین مبانی ماوراءالطبیعی شده، ولی با چالش‌هایی که طبیعت و جامعه به وجود آورده مواجه و بر طراحی و توسعه شهر موثر واقع گردیده، چشم‌اندازهای جدیدی می‌گشاید به این اعتبار که عقلانیت در عقیده و عمل مرتبط انعکاس می‌یابد، به باور مؤلف دستاورد بشر در همه این مقاطع را می‌توان نوعی شهر خرد نامید. از این رو شهر قرون وسطی که در کتاب به "شهر معابد" تشبیه شده، همان شهر خرد بر مبنای مبانی ماوراءالطبیعی است. "شهر ساعت‌های مکانیکی"، تشبیهی که برای شهر رنسانس به‌کار رفته، شهر خرد بر مبنای مبانی انسان محور رنسانس است. مؤلف از شهر خرد بر مبنای مبانی تکنولوژیک عصر صنعت به "شهر ماشین‌ها" یاد کرده که بر اساس این نگرش، محیط شهری محصول فناوری ارتباطات و اطلاعات بوده و خواهد بود. شهر "نگارها و نواها" تعبیری است که مؤلف برای نوع دیگری از شهر خرد، یعنی شهر حاوی و حامی پیوند انسان با طبیعت، استفاده کرده و در نهایت در نگرشی اجتماعی و مکان-مبنا به "شهرمردم" یعنی شهر خرد بر مبنای لحاظ انسان‌ها در زمینه اجتماعی آنها نزدیک شده است.

در بخش دوم، مؤلف با لحاظ بنیان‌های در حال تغییر در عرصه عقیده و عمل و تأثیر آنها بر فرم شهر، به بررسی تأثیر چنین تغییراتی در توسعه شهر و طرح چگونگی شکل‌گیری شالوده‌های عام معنا در ابعاد زمان، فضا، معنا، ارزش و عمل پرداخته و در نهایت قطعیت ناپسندی را ویژگی بارز شهر خرد عنوان کرده و بر این سخن تانکیس (۲۰۰۵) صحنه می‌گذارد که شهر به‌عنوان عرصه زندگی هرگز به تسخیر تلاش‌هایی که برای قالب زدن یا اداره آن صورت می‌گیرد در نمی‌آید. از نظر مؤلف در طراحی شهر خرد از آنجا که امور همواره در معرض امکان و اقتضای تغییر مستمر هستند، طراحی واحد یا نظامی واحد نمی‌تواند حاکم باشد چراکه چنین سیستمی خیلی زود از پاسخ به نیازهای جدید پدید آمده در زندگی پیوسته در حال تغییر باز خواهد ماند. بر اساس جمع‌بندی نهایی مؤلف اگرچه

صورت‌های مختلف خیرد، اعم از خیرد نظری، عملی و خلاق، لازمه طراحی و توسعه شهر هستند، هرگز نمی‌توان قطعی به شکل شهر خیرد بخشید، چرا که شهر بسان موجودی زنده و پویا، همواره در حال تغییر و تحویل بوده و در جهات و لایه‌های جدیدی رشد می‌کند. از این رو لازم است در طراحی و توسعه شهر، به جای اتکا به تعریف ثابت و محدود و تنها از یک دیدگاه و از یک صورت عقل، تکثر پویای دیدگاه‌ها و فرایندها به کار گرفته شود و در این گونه تعقل، توجه همزمان به جامعه و طبیعت صورت پذیرد.

به باور مؤلف، کتاب طراحی شهر خیرد نه نوشته‌ای تاریخی - فلسفی است و نه راهکارهایی برای طراحی، بلکه به منظور درک بهتر شهرگرایی، به شهر در فصل مشترک ابعاد فیزیکی و اجتماعی آن نظر دارد. در عین حال به نظر مترجم، این کتاب با بازپرداختی منسجم و مشمول به شهر در تاریخ و مبانی نظری طراحی و توسعه آن در قالب ترکیبی بدیع و مبتکرانه و تحلیل‌هایی همه‌جانبه و عالمانه، نظر بیشتر صاحب‌نظران و علاقه‌مندان هر سه حوزه تاریخ، تئوری و طراحی شهر را جلب خواهد نمود. شاید بیان حسرت‌بار جان لنگ (۵۶۹:۲۰۰۹) گواهی بر این مدعاست: "ای کاش این کتاب ۴۰ سال پیش، زمانی که کار دانشگاهی را آغاز کردم در دسترس بود!"

بی‌تردید ترجمه حاضر خالی از ضعف و لغزش نیست. از این رو به شوق بهره‌گیری از اذهان نکته‌سنج و دقت نظر خوانندگان باب آن بر تغییرات آتی در چاپ‌های بعدی گشوده است. مترجم بر خود فرض می‌داند بدین وسیله مراتب سپاسگزاری عمیق خود را از راهنمایی‌های دایمانه مؤلف محترم کتاب که به مدد تسلط به هر دو زبان، با قرائت دقیق متن فارسی و مقابله آن با متن اصلی و اظهارنظرهای سازنده و پیشنهاد معادل‌های مناسب برای برخی اصطلاحات به کار رفته در کتاب بر غنای ترجمه افزودند و همچنین از همکاران محترم واحدهای مدیریت محتوا، ویرایش، حروفچینی و چاپ مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران که انتشار این ترجمه بدون دقت و یاری دلسوزانه آنها میسر نبود ابراز نماید^۱.

بهادر زمانی

فروردین ۱۳۸۹، شهرکرد

رایانامه: Bzamani1975@yahoo.com

۱- شایان ذکر است در ترجمه حاضر توضیحات و معادل انگلیسی برخی واژگان تخصصی و اسامی خاص به صورت پانویس (footnote) در صفحات مربوطه آمده و برای ارجاع به منابع و مأخذ و یادداشت‌های مؤلف در هر فصل از شماره‌های مسلسل داخل پرانتز به صورت پی نوشت (endnote) استفاده شده است. در مواردی برای روشن‌تر شدن مطلب عباراتی در داخل علامت [] به متن اصلی اضافه شده است.

Alexander, C. (1972). *A City Is Not a Tree*. The City Reader. R. LeGates and F. Stout. London. Routledge.

Foucault, M. (1993). *Space, Power and Knowledge*. The Cultural Studies Reader. Ed. S. During. London, Routledge.

Gulick, J. (1989). *The humanity of cities: an introduction to urban societies*. Granby, Bergin & Garvey Publishers.

Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York, Random House.

Lang, J. (2009). 'Designing the City of Reason: Foundations and Frameworks by Ali Madanipour.' *Journal of Urban Design*, 14(4): 567-569.

Tonkiss, F. (2005). *Space, the City and Social Theory: Social Relations and Urban Forms*. UK, Polity Press.

Wirth, L. (1938). "Urbanism as a way of life." *American Journal of Sociology* 44: 1-24.

درباره مترجم

دکتر بهادر زمانی متولد ۱۳۵۵ در شهرکرد، دارای کارشناسی ارشد معماری از دانشگاه شهید بهشتی تهران (۱۳۸۰) و دکتری طراحی شهری (۱۳۸۶) از دانشگاه نیوکاسل انگلستان است. ایشان هم اکنون عضو هیأت علمی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه هنر اسلامی تبریز است.

www.ketab.ir

مقدمه مؤلف بر ترجمه فارسی

بسیار خوشحالم که به همت دوست عزیز آقای دکتر زمانی کتاب حاضر به زبان فارسی ترجمه شد و در دسترس هموطنان گرامی قرار گرفت. غرض از نگارش این کتاب جستاری بود در باب خیرد و تأثیر آن در طرح و ایجاد شهرها و در زندگی شهری در طول تاریخ. از آنجا که بسیاری از نابسامانی‌های شهری به فقدان تعقل نسبت داده می‌شود، کاوش در ماهیت خیرد و جلوه‌های آن در زندگی روزمره ضرورت پیدا می‌کند. حاصل این کاوش نشان می‌دهد که خیرد در همه فعالیت‌های انسانی و در همه شهرها متجلی است، از سکونتگاه‌های اولیه تا کلانشهرهای امروز، از کارهای پیش پا افتاده روزمره تا افکار پیچیده و متعالی. نکته آن است که این تجلی، رنگ‌های گوناگون گرفته و وجهه‌های مختلف می‌یابد، و عواقبی پیش‌بینی نشده به‌همراه دارد که از کنترل افراد خارج شده و به فرایندی پیچیده برای درک و اداره پدیده‌های حاصل، نیاز خواهد داشت. با آنکه این کتاب عمدتاً به پدیده خیرد و خردگرایی در غرب می‌پردازد، امیدوارم مورد استفاده و قبول پژوهشگران ایرانی واقع شود.

علی مدنی‌پور

فروردین ۱۳۸۹، تبرکات

درباره مؤلف

پروفسور علی مدنی‌پور متولد ۱۳۳۳ در تهران، دارای کارشناسی ارشد معماری از دانشگاه شهید بهشتی تهران (۱۳۵۷) و دکتری طراحی شهری (۱۳۶۸) از دانشگاه نیوکاسل انگلستان است. ایشان هم اکنون استاد شهرسازی دانشکده معماری، شهرسازی و منظرسازی دانشگاه نیوکاسل و همچنین عضو مرکز تحقیقات شهری جهان است. از جمله آثار منتشرشده ایشان می‌توان به کتاب‌های زیر اشاره کرد:

- 2011, *Knowledge Economy and the City: Spaces of knowledge*, Routledge, London.
- 2010, *Whose Public Space?* (editor), Routledge, London.
- 2007, *Designing the City of Reason: Foundations and frameworks*, Routledge, London.
- 2003, *Public and Private Spaces of the City*, Routledge, London.
- 2002, *Urban Governance, Institutional Capacity and Social Milieux*, (co-editor), Ashgate, Aldershot.
- 2001, *The Governance of Place: Space and planning processes*, (co-editor), Ashgate, Aldershot.
- 1998, *Tehran: the making of a metropolis*, Wiley, Chichester.
- 1998, *Social Exclusion in European Cities: Processes, experiences, responses*, (co-editor), Jessica Kingsley/Stationery Office/ (2003, Routledge), London.
- 1996, *Design of Urban Space: an inquiry into a socio-spatial process*, Wiley, Chichester.
- 1995, *Managing Cities: the new urban context*, (co-editor), Wiley, Chichester.

به جز کتاب حاضر، از آثار ایشان کتاب‌های طراحی فضای شهری: جستاری بر فرایندی فضایی-اجتماعی، تهران: ظهور یک کلانشهر، فضاهاى عمومى و خصوصى شهر به فارسى ترجمه شده است.